

Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek (IVO)

Grotestraat 75 - 77 - 79 te Eibergen

Opdrachtgever

Vink Milieutechnisch Adviesburo
Drs. Ing. J. Wernsing
Postbus 99
3770 AB BARNEVELD

Projectnummer

174142

Autorisatie

Gerapporteerd door:	paraaf	datum	status
A.A.G. Emaus			

mevr. drs. C. Heimich

Kenmerk

HKR/ALG/SAZ/174142

Gecontroleerd door:	paraaf	datum	status
drs. E.E.A. van der Kuijl			

Project : IVO, Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen
Kenmerk : HKR/ALG/SAZ/174142

INHOUD

Colofon	2
1 Inleiding, Onderzoekskader en Objectgegevens	4
1.1 Inleiding en onderzoekskader	4
1.2 Onderzoeksdoel	4
1.3 Objectgegevens	5
2 Onderzoeksmethodiek	6
2.1 Bepaling van de regionale achtergrondwaarden	6
2.2 Historisch onderzoek	6
2.3 Inventarisatie van archeologische gegevens	6
3 Landschapsgenese	7
3.1 Inleiding	7
3.2 Geologie en geomorfologie	7
3.3 Bodem	8
4 Bewoningsgeschiedenis van de onderzoekslocatie	9
4.1 Prehistorie	9
4.2 Romeinse Tijd	10
4.3 Middeleeuwen	11
4.4 Vroeg-Moderne Tijd	12
4.5 Moderne Tijd	13
5 Resultaten van het veldwerk	14
5.1 Toekomstig grondverzet	14
5.2 Opzet van het booronderzoek	14
5.3 Resultaten van het booronderzoek	15
6 Conclusie	16
7 Aanbeveling	17
Literatuur	18
Bijlagen:	
Bijlage 1:	Detailkaart van de onderzoekslocatie met boorpunten
Bijlage 2:	Boorstaten
Bijlage 3:	AMK, IKAW en Archismeldingen
Bijlage 4:	Overzicht van geologische perioden en lijst met gebruikte afkortingen

1 Inleiding, Onderzoekskader en Objectgegevens

1.1 Inleiding en onderzoekskader

Op 16 september 2004 is in opdracht van de firma Vink Milieutechnisch Adviesburo bv door Synthegra Archeologie bv een archeologisch onderzoek (IVO) uitgevoerd aan de Grotestraat 75 – 77 - 79 te Eibergen. De locatie is onderzocht in verband met het voornemen om op de locatie nieuwbouw te realiseren. De totale oppervlakte van het terrein bedraagt circa 1.740 m². Het onderzoek bestaat uit een bureaustudie waarbij geologisch relevante kaarten zijn geraadpleegd aangevuld met een historisch onderzoek en een verkennend bodemonderzoek.

Op basis van de IKAW (Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden) en AMK (Archeologische Monumenten Kaart) van de ROB is naar voren gekomen dat voor het terrein een onbekende archeologische verwachtingswaarde van toepassing is (bijlage 4). Dit is met name het gevolg van het feit dat het terrein nooit gekarteerd is, omdat het zich in de bebouwde kom van Eibergen bevindt.

De geplande wijziging in het bestemmingplan en het daarmee samenhangende grondverzet kan een bedreiging vormen voor de archeologische waarden in het plangebied. Op basis van diverse rijks- en provinciale regelingen, met name het verdrag van Malta, Nota Belvédère en de Leidraad Provinciaal Omgevingsbeleid dient een inventarisatie van de archeologische waarden in het gebied gemaakt te worden. De provinciaal archeoloog van de provincie Gelderland, mevr. drs. F. de Roode of mevr. drs. M. de Rooij, zal de resultaten van het onderzoek toetsen. De resultaten van het onderzoek zullen vervolgens in de planvorming betrokken dienen te worden.

Het onderzoek en de adviezen hebben betrekking op de Prehistorie tot en met de Nieuwe Tijd. Het onderzoek is afgestemd op het toekomstig grondverzet en de daarmee samenhangende verstoring van het landschap en het bodemarchief.

1.2 Onderzoeksdoel

Het onderzoek dient antwoord te geven op de vraag of in dit terrein archeologische waarden aanwezig zijn en, zo ja, van welke aard. Daarnaast moeten de resultaten gebruikt kunnen worden voor een goede planning van een vervolgonderzoek als op de locatie een vindplaats wordt aangetroffen. De volgende vragen dienen te worden beantwoord:

- Zijn er archeologische waarden aanwezig?
- Wat is de exacte aard en datering van de vindplaats(en)?
- Wat is de te verwachten conserveringsgraad van deze waarden?

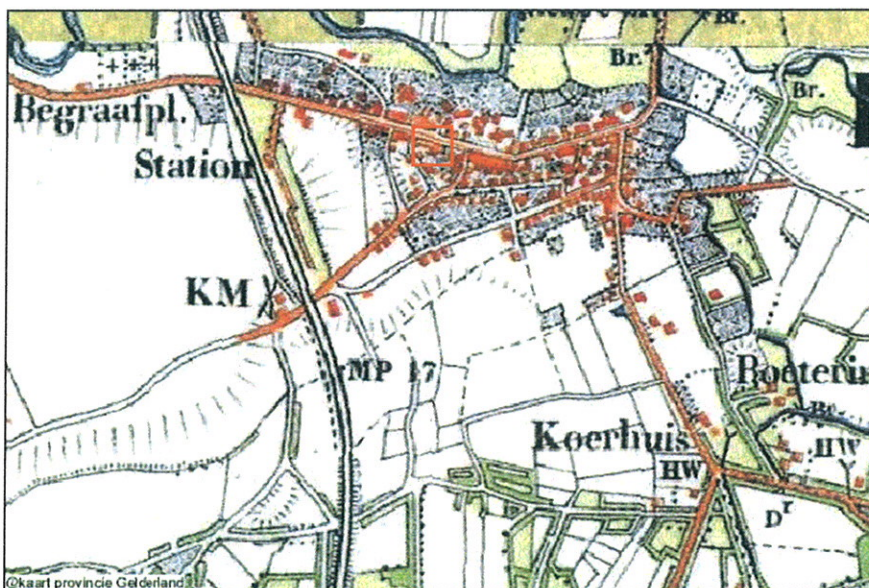
Project : IVO, Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen
Kenmerk : HKR/ALG/SAZ/174142

1.3 Objectgegevens

Plaats:	Eibergen
Gemeente:	Eibergen
Provincie:	Gelderland
Toponiem:	Grotestraat 75 – 77 - 79
Projectnummer:	174142
Kaartblad:	34G
Periode:	Steentijd tot Nieuwe Tijd
Te onderzoeken oppervlak:	ca. 1.740 m ²
Coördinaten:	241.015 / 457.890
Grondgebruik:	bebouwing en tuin/braakliggend, tegelverharding
Geomorfologie:	plateauachtige terrasrest (door het landijs beïnvloed)
Bodem	onbekend (ivm bebouwing)

Afbeelding 1: overzichtsfoto van Eibergen met in rood kader de onderzoekslocatie.

Afbeelding 2: Eibergen op een historische kaart uit 1865.¹

¹ Bron: provincie Gelderland.

Project : IVO, Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen
Kenmerk : HKR/ALG/SAZ/174142

2 Onderzoeksmethodiek

2.1 Bepaling van de regionale achtergrondwaarden

De eerste fase van het historisch onderzoek bestaat uit het bepalen van de regionale achtergrondwaarden. Hiervoor is gebruik gemaakt van beschikbaar kaartmateriaal. Dit zijn:

- Bodemkaart van Nederland (Schaal 1:250.000)
- Bodemkaart van Nederland (Schaal 1:50.000)
- Geomorfologische kaart van Nederland (Schaal 1:50.000)
- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Archeologische vondstmeldingen uit het ARCHIS (Archeologisch Informatie Systeem)

2.2 Historisch onderzoek

Voor het Historisch onderzoek zijn de volgende instanties bezocht:

- Staring Instituut te Doetinchem
- Gelders Documentatie Centrum

2.3 Inventarisatie van archeologische gegevens

Voor de inventarisatie van archeologische gegevens is gebruik gemaakt van ARCHIS (Archeologisch Informatie Systeem) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) in Amersfoort.

Aan de hand van de geraadpleegde bronnen kan een inschatting gemaakt worden van de geologische en archeologische verwachting op de onderzoekslocatie.

3 Landschapsgenese

3.1 Inleiding

Er is een sterke relatie tussen de ontstaansgeschiedenis van het landschap en de archeologische verwachting van een gebied. Daarom is het belangrijk om de genese van een landschap goed te bestuderen. De geologische ontwikkeling ligt ten grondslag aan de geomorfologie en bodem. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de geologische, geomorfologische en bodemkundige ontwikkelingen op de onderzoekslocatie. Voor de geologische en geomorfologische beschrijving is gebruik gemaakt van de nieuwe Nomenclator van de Ondiepe Ondergrond.²

3.2 Geologie en geomorfologie

De sedimentpakketten die in de ondiepe ondergrond van Eibergen voorkomen zijn voornamelijk in het Midden en Laat Pleistoceen afgezet. Holocene stuifzandpakketten zijn waarschijnlijk niet op de onderzoekslocatie aanwezig. Het Pleistoceen (bijlage 4) omvat een aantal warme en koude perioden. Ons land is daarbij tweemaal met landijs bedekt geweest. Vooral de grote landijsbedekking tijdens het Saalien heeft zichtbare sporen in het Nederlands landschap achtergelaten. Ook voor de omgeving van Eibergen is deze landijsbedekking van grote invloed geweest op het huidige reliëf en de samenstelling van de ondergrond. Het landijs kon zich in het Saalien in een relatief korte periode over ons land verspreiden. De landijsuitbreiding stagneerde bij de riviervlakte van de Rijn. Daar werden de sedimenten die in de ondergrond aanwezig waren grover (Formatie van Kreftenheye). Omdat het ijs daar niet zo makkelijk meer over de ondergrond kon schuiven nam het ijs sterk in dikte en dus in kracht toe. Hierbij werden diepe en tongvormige glaciale bekkens uitgesleten. De bekkens werden geflankeerd door hoge opgestuwde stuwwallen. Stuwwallen bevatten overwegend grof, scherp en kalkloos zand met grind. Aan het einde van Saalien verbeterde het klimaat. Toen het landijs aan het eind van Saalien geheel gesmolten was, bleef een zwaar aangetast landschap achter. Het voordien vlakke midden van het land was veranderd in een reliëfrijk landschap met diepe glaciale bekkens, omzoomd door hoge stuwwallen.

Het Laat Pleistoceen (130000-10000 jaar voor heden) omvat de warme periode Eemien (130000-115000 jaar voor heden) en het Weichselien (115000-10000 jaar voor heden). Tijdens het Eemien steeg de zeespiegel, door het afsmelten van de ijskappen in flink tempo. Dit had vooral gevolgen voor het rivierengebied en voor de gebieden in west en noord Nederland. Er kon door de verbetering van het klimaat een vegetatiedek ontstaan die nu nog als een donkere laag in de ondergrond te herkennen is. Na het Eemien brak er opnieuw een koude periode aan. Deze periode wordt Weichselien genoemd. Het landijs bereikte Nederland deze keer niet. Wel heersten er periglaciale condities. De ondergrond was permanent bevroren. Op de hellingen van de stuwwallen moesten regen en sneeuwsmeltwater daarom over het oppervlak afstromen. Daarbij werden op de hellingen van de stuwwallen door insnijding sneeuwsmeltwaterdalen gevormd in de bevroren ondergrond. Aan het uiteinde van sommige dalen sedimenteerde het uitgespoelde materiaal en ontstonden puinwaaiers. Bij de steile hellingen van de stuwwallen vond ook afspoeling van materiaal plaats, waardoor glooiingen van hellingafspoelingen zijn ontstaan. Deze beide afzettingen worden gerekend tot de Bortel Formatie. Door het koude en droge klimaat werd lokaal zand en zand vanuit het Noordzebekken door de wind verplaatst. De wind kon het zand dat aan de oppervlakte lag over grote afstanden verplaatsen, waarbij de grofste bestanddelen niet of nauwelijks werden verplaatst en de kleinere delen soms wel tientallen kilometers verderop terechtkwamen. Een groot deel van Nederland werd met dit dekzand, ook gerekend tot de Formatie van Bortel, bedekt. Dekzand heeft een korrelgrootte van tussen de 150 en 300 µm. Het dekzand werd onder andere afgezet tegen de flanken van de stuwwallen.

² Mulder et al, 2003.

Project : IVO, Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen
Kenmerk : HKR/ALG/SAZ/174142

Vanaf het begin van het Holoceen (10.000 jaar geleden) vonden er geen belangrijke veranderingen meer plaats. Door de temperatuurstijging verdween de permafrost en konden er weer bomen en planten groeien. Omdat het vegetatiedek zich steeds meer sloot kreeg de wind minder grip op de ondergrond. Hierdoor werd de verstuiving een halt toegeroepen. Pas vanaf de Middeleeuwen, toen grootschaligere landbouwactiviteiten plaatsvonden, trad hier verandering in op. Door intensief gebruik (steken van plaggen en grootschalige ontbossing) raakten de arme gronden uitgeput en verdween de vegetatie, waardoor de kleinste bestanddelen in het dekzand weer konden gaan stuiven (laagpakket van Kootwijk). Hierdoor zijn plaatselijk stuifduinen ontstaan.

Volgens de Geomorfologische kaart ligt de onderzoekslocatie op een plateauachtige terrasrest, door het landijs beïnvloed en al dan niet bedekt met dekzand (code F4). In de ondergrond zijn dus rivierafzettingen te vinden die door erosie een plateauachtige vorm hebben gekregen. De invloed van het landijs is in de ondergrond waarschijnlijk duidelijk te herkennen bijvoorbeeld door de aanwezigheid van keileem of door scheefgestelde laagpakketten.

3.3 Bodem

De bodemkaart geeft geen uitsluitend omtrent het bodemtype dat op de onderzoekslocatie voorkomt, omdat de locatie in bebouwd gebied is gesitueerd. Door extrapolatie van de bodems in de directe omgeving, vooral ten noorden van de onderzoekslocatie is af te leiden dat er waarschijnlijk een enkeerdgrond aanwezig is. Een enkeerdgrond kenmerkt zich door de aanwezigheid van een dik cultuurdek.

Het cultuurdek dat de dekzanden afdekt, is gevormd vanaf de Middeleeuwen. In het geval van Eibergen is dat waarschijnlijk vanaf de eerste intensieve bewoning in de 10^e of 11^e eeuw na Chr. Op de hoge en droge dekzandruggen was akkerbouw mogelijk, echter de bodem was arm aan grondstoffen. Er was veelal sprake van gemengd bedrijf waarbij het vee zorg droeg voor de bemesting. Het vee kon grazen op lager gelegen gronden en werd 's winters op stal (potstal) gehouden en gevoerd met gerst en hooi. Op de heidevelden werden plaggen gestoken. Deze werden vermengd met mest op de akkers gebracht om de bodemvruchtbaarheid op peil te houden. Deze techniek leidde tot het ontstaan van homogene, humushoudende bovengronden, die als het humusdek dikker is dan 50 cm, esdekken genoemd worden. Na vertering van de organische stof bleven de minerale delen over. Deze hebben in de loop der eeuwen voor de fysieke ophoging van de oude bouwlanden gezorgd.

De terrasresten zijn vanwege hun hoge ligging, vaak in combinatie met de aanwezigheid van water, in gebruik genomen door de prehistorische mens. De (bewonings)activiteiten laten sporen na in de ondergrond. Het esdek kan deze sporen als een deken hebben afgedekt. De dikte van deze laag heeft er voor gezorgd dat de eventuele sporen in de ondergrond buiten het bereik van de ploeg en andere landbouwwerktuigen zijn gebleven. Aan hoge enkeerdgronden wordt daarom een hoge archeologische verwachting toegekend.

4 Bewoningsgeschiedenis van de onderzoekslocatie

4.1 Prehistorie

Het gebied rond Eibergen kent een lange bewoningsgeschiedenis. Over de oudste geschiedenis van het onderzoeksgebied weten we echter zeer weinig. Voor informatie over deze periode zullen we ons dan ook moeten richten op de beschikbare informatie uit archeologisch onderzoek.³ De oudst bekende sporen van bewoning worden gevormd door vuurstenen artefacten die toebehoorden aan rondtrekkende, jagers/verzamelaars uit het Laat-Paleolithicum (13.000 tot 10.000 voor Chr.) Bewoningssporen uit het Laat-Paleolithicum zijn vooral te verwachten op en rond grootschalige landschappelijke overgangszones zoals de Lochemse Berg naar het Berkeldal.⁴ Vanaf het Mesolithicum (8.800 tot 4.900 voor Chr.) was er sprake van een klimaatsverbetering met als gevolg dat het open steppe- en toendralandschap plaats maakte voor een gesloten loofbos.⁵ De jager-verzamelaars pasten hun levenswijze aan de veranderende leefomgeving aan. In de omgeving van Gorssel, Ruurlo en Lochem zijn vuurstenen artefacten uit deze periode aangetroffen. In het Neolithicum (4.900 tot 2.000 voor Chr.) vond de overgang naar een agrarische leefwijze plaats.⁶ Deze periode kenmerkte zich door de technologische veranderingen, zoals onder andere het gebruik van aardewerk en geslepen stenen hakwerktuigen, zoals bijlen en hamerbijlen en het ontstaan van semi-permanente nederzettingen.⁷ Op welke wijze de overgang naar de landbouw in Oost-Nederland heeft plaatsgevonden zal verder archeologisch onderzoek in de toekomst moeten uitwijzen. Waarschijnlijk was er sprake van een lange overgangperiode waarin jagen en verzamelen naast landbouw en veeteelt nog lange tijd onderdeel uitmaakten van de dagelijkse voorziening van de voedselbehoefte. In de Achterhoek zijn verschillende vondsten uit deze overgangperiode bekend. Aanwijzingen voor bewoning in deze periode zijn bekend uit Lochem.⁸ De zandgronden in Noord-, Oost- en Midden-Nederland werden in het Midden Neolithicum bewoond door de mensen van de Trechterbekercultuur, ook wel bekend onder de naam hunebedbouwers, die een zuiver agrarische levenswijze hadden. In Markelo en Neede zijn hiervan sporen terug gevonden.⁹ Tijdens het Laat Neolithicum en de Vroege Bronstijd (2.000 tot 1.800 voor Chr.) lijkt op basis van het vondstmateriaal de bewoning in de Achterhoek en Twente toegenomen te zijn.¹⁰ Uit het gebied rond de onderzoekslocatie is een aantal vondsten en vindplaatsen bekend, zoals onder andere nederzettingen en begraafplaatsen. In Almen is het bestaan van een grafheuvel bekend en men heeft op de Lochemse Berg een vuurstenen dolk van Noordfranse origine gevonden. Uit de Late Bronstijd en IJzertijd (800 tot 12 voor Chr.) zijn wederom veel vindplaatsen en nederzettingen bekend. Een IJzertijd nederzetting is bijvoorbeeld deels opgegraven bij plan Simmelink. Het gaat hier met name om begraafplaatsen, de zogenaamde urnenvelden. Het zijn begraafplaatsen waarin gecremeerde doden in een urn werden bijgezet.¹¹

³ Borman 1978, 23-69.

⁴ Scholte Lubberink 1988, 17.

⁵ Scholte Lubberink 1988, 17.

⁶ Scholte Lubberink 1988, 17.

⁷ Scholte Lubberink 1988, 17.

⁸ Scholte Lubberink 1988, 17.

⁹ Scholte Lubberink 1988, 17.

¹⁰ Scholte Lubberink 1999, 18.

¹¹ Scholte Lubberink 1988, 17.

Project : IVO, Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen
Kenmerk : HKR/ALG/SAZ/174142

Gezien het grote aantal vindplaatsen mag men aannemen dat deze periode zich kenmerkte door een relatief hoge bevolkingsdichtheid.¹² Ook in het specifieke geval van Eibergen mogen we een dergelijke hoge bevolkingsdichtheid afleiden uit de vondsten. Zo zijn er vele fragmenten aardewerk gevonden die teruggaan tot het Mesolithicum¹³, evenals bot- en crematieresten¹⁴ en natuurlijk werktuigen van steen en bot.¹⁵ De meeste van de Mesolithische Neolithische en Bronstijdvindplaatsen bevinden zich even ten oosten van de onderzoekslocatie. Het betreft hier vooral vindplaatsen van aardewerk. Een enkele keer zijn eenvoudige sierraden zoals een armband of ringetje teruggevonden. Deze waren als grafgift meegegeven met een overledene.¹⁶ Vooral de Bronstijd heeft veel aardewerkfragmenten opgeleverd. Vanaf de IJzertijd heeft de bewoning zich geleidelijk meer naar het westen uitgebreid.

4.2 Romeinse Tijd

Omstreeks 12 voor Chr. verschenen de Romeinen in het gebied rond de onderzoekslocatie.¹⁷ Na een periode van conflicten met de Germaanse bewoners van onder andere Oost-Nederland en het aangrenzende Duitse gebied kozen de Romeinen de Rijn als rijksgrens (*Limes*). De Achterhoek kwam hierdoor niet ver van het Romeinse Rijk te liggen.¹⁸ Het waren dan ook de Romeinen die over dit gebied voor het eerst iets geschreven hebben. Uit de periode dat de Romeinen probeerden de grens van het rijk te verleggen van de Rijn naar de Elbe (12 voor Chr. tot 47 na Chr.) zijn ons enkele namen van hier woonachtige stammen bekend. Het waren de Amsivarii, de Chamavi, de Bructeri, Tubanti, Tencteri en Usipeten.¹⁹ De exacte locaties van de woongebieden van deze stammen zijn niet bekend en met het verplaatsen van de Romeinse grens naar de Rijn verdwijnen ze weer voor enkele eeuwen uit de historie. Halverwege de derde eeuw vallen veel van deze Germaanse stammen onder de druk van binnenvallende stammen het Romeinse Rijk binnen. Naast de al genoemde stammen komen in de Romeinse geschriften nu ook de namen van de Chatti en de Sali voor. In de 4^e eeuw echter werden deze stammen alle tot de Franken gerekend.²⁰ Hier ligt dan ook een historisch dilemma: was het oosten nu Frankisch of Saksisch? Vermoedelijk werden in de Laat Romeinse Tijd (270 tot 450 na Chr.) grotendeels verlaten. De vondst van een grafveld uit de 5^e eeuw in Zutphen kan een bewijs zijn dat het gebied niet geheel verlaten werd. Mogelijk was er sprake van bewoningscontinuïteit tussen de Romeinse Tijd en de Merovingische tijd (450 tot 725 na Chr.) Hiermee neemt het een unieke plaats in de geschiedenis van Oost-Nederland.

¹² Scholte Lubberink 1988, 17.

¹³ Archis: 992, 3272, 7802, 7803, 22323, 122248, 122256, 122272, 122281, 122303, 122304, 122306, 122308, 122310, 122311, 122315, 122316, 122317, 122321.

¹⁴ Archis: 987, 1229, 3272, 22323, 122287.

¹⁵ Archis: 3250, 3254, 3263, 3264, 3271, 3273, 7510, 7511, 13451, 13597, 41964, 45864, 122272, 122284, 122285, 122304, 122310, 122317, 122321.

¹⁶ Borman, 1978, 105.

¹⁷ Scholte Lubberink 1988, 17.

¹⁸ Scholte Lubberink 1988, 17.

¹⁹ van Es 1980, 28-32.

²⁰ Blok 1979, 11.

Project : IVO, Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen
Kenmerk : HKR/ALG/SAZ/174142

4.3 Middeleeuwen

De oudste schriftelijke vermelding van Eibergen komen we tegen in circa 1200.²¹ Het gebied rond Eibergen moet in die periode een grotendeels woest gebeid zijn geweest. Met name langs de Berkel zullen de eerste kleinschalige ontginningen en nederzettingen zijn ontstaan. In de 13^e eeuw werd op de plaats van de huidige N.H. kerk een, een kerk opgericht. Belangrijk voor de verdere ontwikkeling van het dorp waren de hessenweg via Neede, Mallem en Rekken richting Vreden en de aanwezigheid van een voorde (doorwaadbare plaats) in de Berkel.²² Eibergen ontwikkelde zich in de 13e en 14e eeuw tot een regionaal centrum. De Hof te Eibergen werd genoemd als één van de vier ambten van het Stift Vreden.²³ Ten oosten van de onderzoekslocatie bevond zich de zogeheten 'Borg', een soort kasteel, dat ongeveer op de plaats van het huidige gemeentehuis stond.²⁴ In deze periode zal ook de bebouwing aan de uitvalswegen (Grotestraat) buiten de stadsgracht tot stand zijn gekomen. Vanaf de 15^e eeuw neemt de invloed van Eibergen als regionaal centrum als gevolg van toenemende macht van de heerlijkheid Borculo sterk af. De kerkelijke invloed vanuit Munster bleef tot 1615 bestaan, daarna bleef het Stift Vreden als eigenaar invloed behouden in de marke van Eibergen.

²¹ Rekswinkel 1999, 17.

²² Rekswinkel 1999, 17.

²³ Rekswinkel 1999, 17.

²⁴ Rekswinkel 1999, 17.

4.4 Vroeg-Moderne Tijd

In de loop van de 16^e eeuw werd Eibergen overvleugeld door het naburige Groenlo. De oorspronkelijke betekenis van marke was: merk of grens. In de loop der tijd werd de marke een door een grens omsloten gebied. De grenzen met andere marken werden vaak aangegeven met een steen of markepalen. De marke als samenlevingsvorm ontstond ergens tussen 1000 en 1300 op de zandgronden van Oost-Nederland. De marke kon meer dan één buurtschap omvatten of juist samen vallen met één buurtschap. De boeren moesten leven van wat ze zelf verbouwden en van de vruchten die in het wild groeiden op de woeste gronden. Rogge, haver, boekweit, erwten en hennep waren lange tijd het voornaamste gewas dat verbouwd werd. Binnen de marke werd het gebruik van de gemeenschappelijke grond geregeld. Eigenaren van erven mochten deel nemen aan markenvergaderingen onder leiding van de markenrichter, die vaak tevens burgemeester was. Het dagelijkse toezicht in de marke liet de markenrichter vaak over aan de schutters.²⁵ Eibergen was weliswaar een stad, maar in de 16^e en 17^e eeuw bestond het uit nauwelijks meer dan 120 huizen en 600 zielen. Het geheel besloeg maar 2 straten. De meeste huizen waren eigenlijk nog boerderijen.²⁶

Afbeelding 3: Eibergen op uitsnede van de Hottinger atlas uit 1773, in rood kader de onderzoekslocatie. Van bebouwing op de onderzoekslocatie is nog geen sprake.²⁷

²⁵ Beuzel 2000, 16.

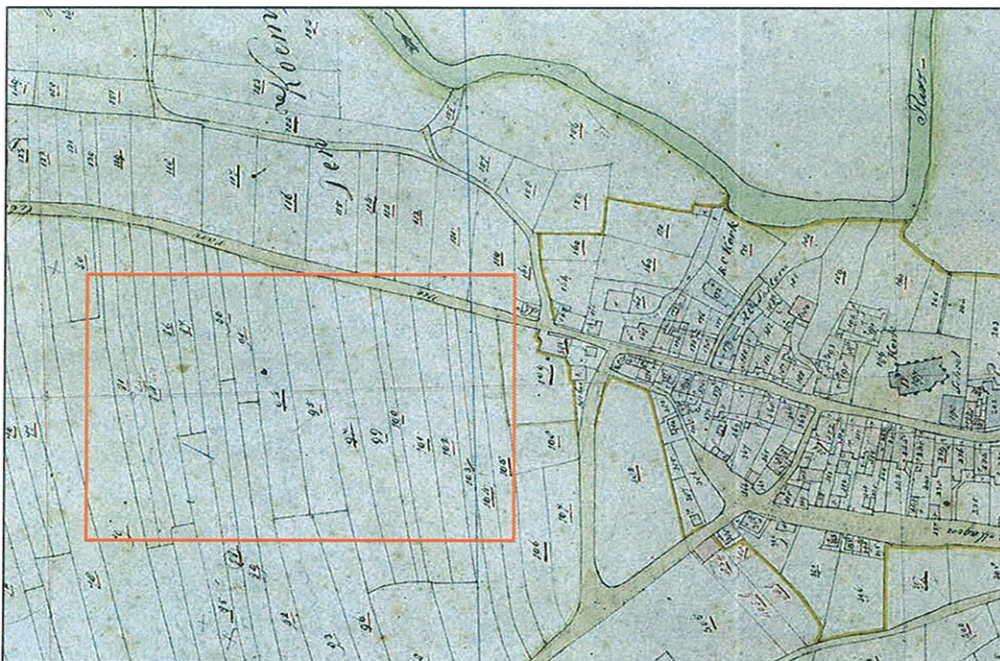
²⁶ Vaarwerk 1988, 43.

²⁷ Versfelt 2003, 78.

4.5 Moderne Tijd

Tot 1795 hoorde Eibergen tot de heerlijkheid Borculo.²⁸ De modernisering in de 19^e eeuw drongen pas laat tot Eibergen door. In 1884 kreeg Eibergen een spoorwegstation aan de pas geopende lijn tussen Winterswijk en Neede. De lijn was tot 1938 in gebruik voor personenvervoer. Tot in de jaren 1970 werden er nog goederen vervoerd, maar toen werd de lijn opgeheven.²⁹ Het oostelijke gebied van Nederland speelde als onderdeel van het door generaal H.G. Winkelman uitgedachte Nederlandse Verdedigingsplan slechts een vertragende rol. Het plan hield een verdediging in van de Grebbelinie met daarachter als kern de Vesting Holland.³⁰ De in het oosten van het land gelegeerde grensbataljons hadden tot taak de vijandelijke grensoverschrijvingen te melden en de opmars van de vijand tot de IJssel te vertragen.³¹ In de avond van 9 mei 1940 ontvingen de grensbataljons het bericht 'Wees deze nacht op uw hoede' en nog die zelfde nacht trokken Duitse troepen de Nederlandse grens over tussen Coevorden en Winterswijk.³² Een periode van vijf jaar bezetting begon.

Toenemende concurrentie uit zuidelijke landen zorgde er in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw voor dat de economische structuren zoals die lang hadden bestaan werden aangetast.³³ De leerlooierij die voor veel werkgelegenheid zorgde in Oostelijk Nederland verloor steeds meer terrein. Het van oudsher op de zandgronden gevestigde 'gemengd bedrijf' evalueerde in deze jaren tot een grootschalig geheel op veeteelt gericht bedrijf.³⁴ Pas aan het begin van de 20^e eeuw ontstond er industrie, vooral in de zone langs de Berkel.³⁵

Afbeelding 4: de onderzoekslocatie in Eibergen op kadasterkaart uit 1828, sectie D. De ruimtelijke verschijningsvorm van het oude dorp kan getypeerd worden als een uitgestrekt dorp met een grote es in het westen.³⁶ De oorspronkelijk aanwijzende tafel (OAT) van de kadastralekaart is helaas niet beschikbaar zodat over de eigenaar en het grondgebruik geen sluitende uitspraken gedaan kunnen worden.³⁷ Het is aannemelijk dat de locatie tot het dorp Eibergen behoorde en een agrarische functie had.

²⁸ Vaarwerk 1988, 19.

²⁹ Rekswinkel 1999, 5.

³⁰ Janssen 1983, 132.

³¹ Janssen 1983, 132.

³² Janssen 1983, 132.

³³ Schutten 1983, 171.

³⁴ Schutten 1983, 172.

³⁵ Rekswinkel 1999, 19.

³⁶ Rekswinkel 1999, 17.

³⁷ Bron: de woonomgeving.nl

5 Resultaten van het veldwerk

5.1 Toekomstig grondverzet

De locatie zal gebruikt gaan worden ten behoeve van nieuwbouw. Op dit moment is het terrein gedeeltelijk bebouwd en gedeeltelijk in gebruik als tuin. De bestemmingswijziging heeft tot gevolg dat de grond geroerd wordt op plaatsen waar dit nog niet eerder gebeurd is.

Afbeelding: overzichtsfoto's van de onderzoekslocatie.

5.2 Opzet van het booronderzoek

Het inventariserend bodemonderzoek is uitgevoerd op 16 september 2004. Met een megaboer met een diameter van 15 cm zijn verspreid over de locatie boringen gezet tot in de ongeroerde grond. De formule voor het bepalen van het aantal boringen in relatie tot de oppervlakte op archeologisch te onderzoeken locaties bedraagt $10 p$, waarbij p staat voor de oppervlakte van het terrein in hectares. Aangezien de locatie minder groot is dan een hectare kan met minder boringen worden volstaan. Er zijn 7 boringen uitgevoerd (dit is het minimum voor een betrouwbare steekproef). Om de kans op het aantreffen van vondsten te vergroten zijn de meest relevante bodemlagen gezeefd op een zeef met een maaswijdte van 4 mm. De boorbeschrijvingen zijn geclassificeerd volgens het systeem van classificatie van de Werkgroep Geo-Archeologie.³⁸

³⁸ Werkgroep Geo-archeologie, 2000.

Project : IVO, Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen
Kenmerk : HKR/ALG/SAZ/174142

5.3 Resultaten van het booronderzoek

Boring 1 en 2 zijn tot aan de C-horizont verstoord, dit houdt in dat het natuurlijk bodemprofiel door recent grondverzet verdwenen is. Boring 3 heeft, op de toplaag na, wel een natuurlijke bodemopbouw. Misschien heeft er vroeger een dikkere eerdlaag ter hoogte van boring 3 gelegen maar deze is nu verdwenen. Dit verklaart ook waarom de maaiveldhoogte ter hoogte van boring 3 lager is dan van de overige boringen. Boring 4 is tot 75 cm en boring 5, 6 en tot minimaal 110 cm verstoord. De verstoorde lagen zijn rijk aan steenkoolfragmenten die afkomstig zijn van een steenkoolhandel die vroeger in de nabijheid van de onderzoekslocatie was gesitueerd.³⁹

Onder de verstoorde toplaag ligt een roesthoudend zandpakket. Dit roesthoudende zandpakket heeft een oranje- of geelbruine kleur. Het roesthoudende pakket rust op de ongeroerde ondergrond, de C-horizont die lichtgeel van kleur is. Het opgeboorde sediment bestaat uit matig grof (210-300µm) zwak siltig zand. Deze korrelgrootte is typerend voor dekzand. Het dekzand behoort tot de Formatie van Bortel, laagpakket van Wierden en is in het Laat-Pleistoceen onder eolische condities afgezet (zie hoofdstuk 3). Er zijn geen fluviatiele of glaciële sedimenten aangetroffen. Waarschijnlijk bevinden de fluviatiele of glaciële sedimenten zich dieper dan 200 cm onder maaiveld.

Er zijn geen archeologische indicatoren, zoals houtskool, vuursteen, aardewerk ed. aangetroffen in de bodem, die kunnen duiden op (pre)historische menselijke activiteiten. Door het ontbreken van een intact esdek is de kans dat eventuele archeologische indicatoren bewaard zijn gebleven buiten de beboorde locaties op het onderzoeksterrein, gering.

³⁹ Mondelinge mededeling van dhr. Wernsing van Vink Milieutechnisch Adviesburo.

6 Conclusie

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is inzicht te verkrijgen of op de onderzoekslocatie archeologische waarden aanwezig zijn en zo mogelijk van welke aard. De volgende onderzoeksvragen werden hierbij gesteld en konden beantwoord worden:

- Zijn er binnen het plangebied archeologische waarden aanwezig, en zo ja: waar liggen deze?
- Op welke diepte liggen de archeologische waarden?
- Wat zijn de kenmerken van de archeologische waarden (periode/ datering/ complextype)?
- Een indicatie van de kwaliteit (gaafheid, conservering) van de archeologische waarden.
- Wat zijn de gevolgen van de bodemverstorende activiteiten voor de aanwezige archeologische waarden.

Er zijn geen archeologische waarden aangetroffen die duiden op de aanwezigheid van (pre)historische bewoningsactiviteiten. Hiermee zijn tevens de overige vragen beantwoord (zie ook onderstaande scoretabel van de waardestelling).

Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid			x
	Herinneringswaarde			x
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	Wordt niet gescoord		
	Conservering	Wordt niet gescoord		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	Wordt niet gescoord		
	Informatiewaarde	Wordt niet gescoord		
	Ensemblewaarde	Wordt niet gescoord		
	Representativiteit	Wordt niet gescoord		

Score tabel van de waardestelling, volgens de kwaliteitsnorm van de Nederlandse Archeologie.

Project : IVO, Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen
Kenmerk : HKR/ALG/SAZ/174142

7 Aanbeveling

Op basis van het door Synthegra Archeologie bv uitgevoerde onderzoek zijn er geen aantoonbare bezwaren tegen het voornemen op het onderzochte deel van de onderzoekslocatie nieuwbouw te realiseren. Mochten er tijdens de geplande werkzaamheden aanwijzingen worden aangetroffen die duiden op (pre) historische bewoningsactiviteiten dan geldt conform de Monumentenwet 1988 een meldingsplicht bij het bevoegd gezag, mw. drs. F. de Roode of mevr. drs. M. de Rooij van de provincie Gelderland.

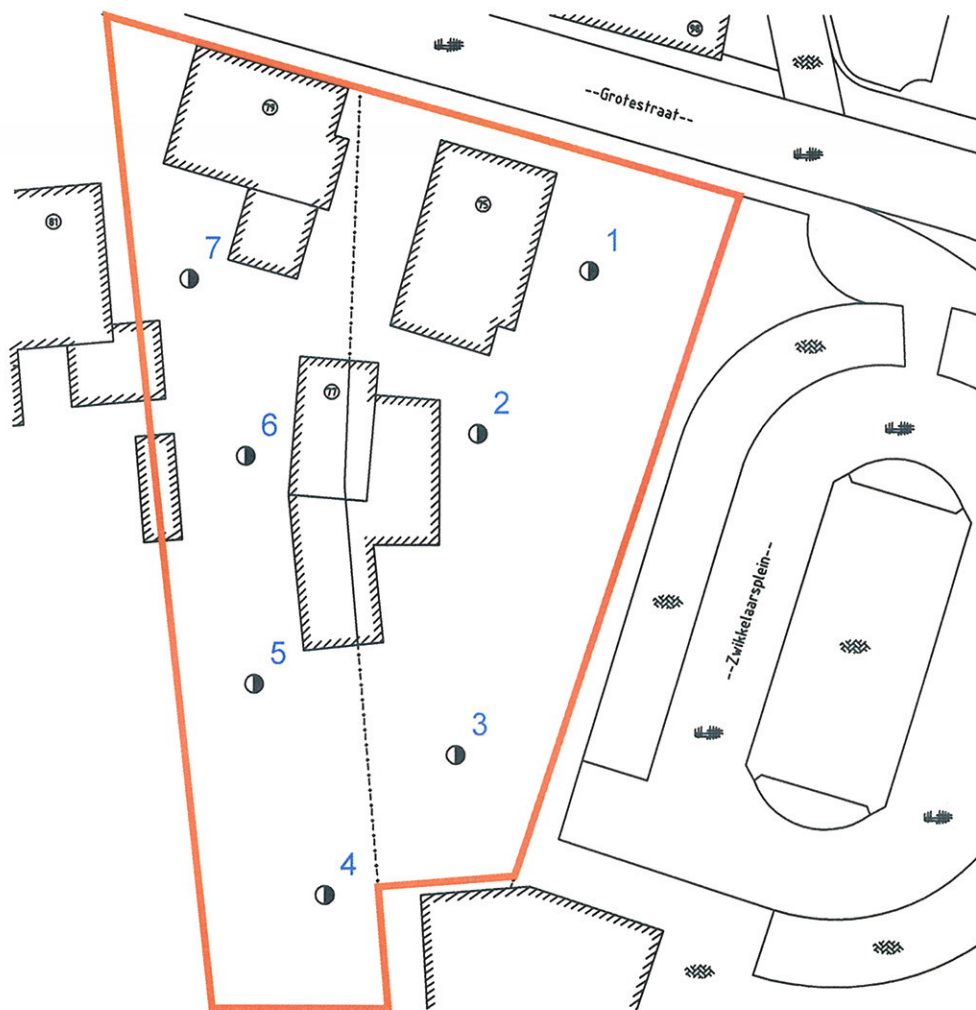
Project : IVO, Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen
Kenmerk : HKR/ALG/SAZ/174142

Literatuur

- Bakker, H. de., (et al) 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*, Wageningen.
- Berendsen, H.J.A., 1996: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Assen.
- Beuzel, J.B., 2000: *De marke Verwolde, Laren en Oolde, drie buurtschappen in één marke*, Delden.
- Blok, D.P., 1979: *De Franken in Nederland*, Haarlem.
- Borman, R., 1978: *Oost-Gelderland archeologisch bekeken*, Zutphen.
- Es, van W.A., 1980: *De Romeinen in Nederland*, Haarlem.
- Mulder, E.F.J. (et al), 2003: *De Ondergrond van Nederland*, Groningen.
- Palmboom, E., 1983: *De nederzetting in de middeleeuwen in: Over stad en scholtambt Lochem, een beschrijving na 750 jaar*, Lochem.
- Rekswinkel, M. en J. Wabeke., 1999, *Cultuurhistorische Beschrijving Eibergen. Sporen uit een rijke geschiedenis*, Arnhem.
- Scholte Lubberink, H.B.G. en E. Lohof., 1988: *Waardevol Cultuurlandschap De Graafschap*, Amsterdam
- Scholte Lubberink, H.B.G., 1999: *Millieuzorggebied Neede-Borculo, Archeologische inventarisatie en verwachtingskaart*, Amsterdam.
- Schutten, G.J., 1983: *Een sociaal-economische schets van Lochem en omgeving in de laatste eeuwen*, z.p.
- Vaarwerk B.H.M. te., E.H. Wesselink, J. Baake en H.G. Schepers, 1988: *Acht eeuwen heerlijk Eibergen*, Eibergen.
- Versfelt, H.J., 2003: *De Hottinger atlas van noord en oost Nederland*, Groningen.
- Wenskus. R., 1961: *Stammesbildung und Verfassung*, Köln-Gras.
- Werkgroep Geo-archeologie, 2000: *Randvoorwaarden voor een beschrijvingssysteem voor aardwetenschappelijke informatie ten behoeve van archeologisch bodemonderzoek*, Utrecht.

Bijlagen:

Bijlage 1: Detailkaart van de onderzoekslocatie met boorpunten

Legenda

- 1 boring met boomnummer
- ▭ onderzoekslocatie

Synthegra Archeologie						Wijzigingen			
Project : Inventariserend Veldonderzoek Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen						Gewijz.	Datum	Gelekt.	Contr.
Onderwerp : situering boringen									
Opdrachtgever: Vink Milieutechnisch Adviesbureau b.v.						Status:			
						definitief			
Schaal:	Formaat:	Get.:	Controle:	Datum:	Filenr.:	Teik.nr.:	Project nr.:		
1: 500	A4	PH	EK	15-10-2004	PH174142	142_b	174142		

Bijlage 2: Boorstaten

Legenda (conform NEN 5104)

grind

	Grind, siltig
	Grind, zwak zandig
	Grind, matig zandig
	Grind, sterk zandig
	Grind, uiterst zandig

zand

	Zand, kleiig
	Zand, zwak siltig
	Zand, matig siltig
	Zand, sterk siltig
	Zand, uiterst siltig

veen

	Veen, mineraalarm
	Veen, zwak kleiig
	Veen, sterk kleiig
	Veen, zwak zandig
	Veen, sterk zandig

klei

	Klei, zwak siltig
	Klei, matig siltig
	Klei, sterk siltig
	Klei, uiterst siltig
	Klei, zwak zandig
	Klei, matig zandig
	Klei, sterk zandig

leem

	Leem, zwak zandig
	Leem, sterk zandig

overige toevoegingen

	zwak humeus
	matig humeus
	sterk humeus
	zwak grindig
	matig grindig
	sterk grindig

geur

	geen geur
	zwakke geur
	matige geur
	sterke geur
	uiterste geur

olie

	geen olie-water reactie
	zwakke olie-water reactie
	matige olie-water reactie
	sterke olie-water reactie
	uiterste olie-water reactie

p.i.d.-waarde

	>0
	>1
	>10
	>100
	>1000
	>10000

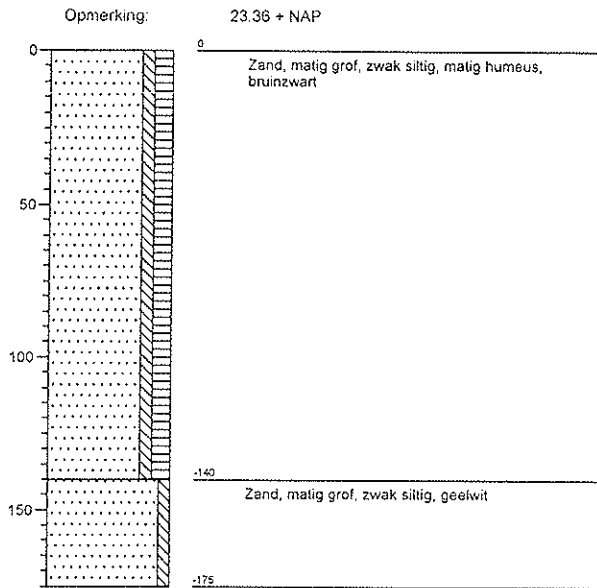
monsters

	geroerd monster
	ongeroerd monster

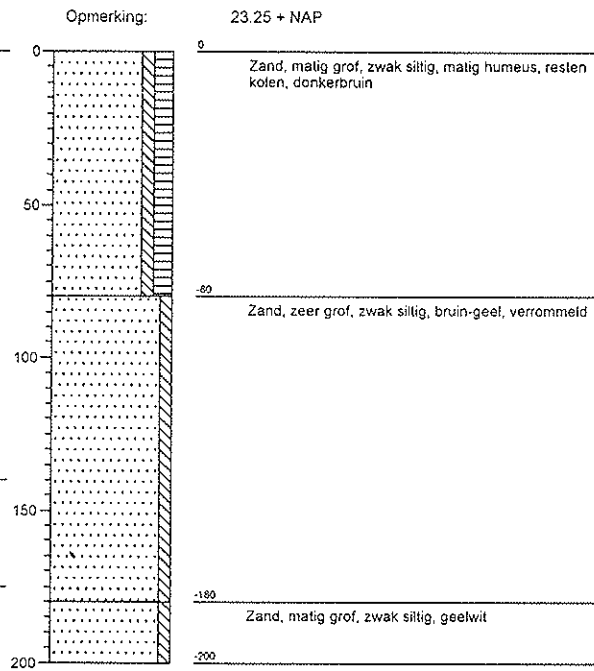
overig

	bijzonder bestanddeel
	Gemiddeld hoogste grondwaterstand
	grondwaterstand
	Gemiddeld laagste grondwaterstand
	slib

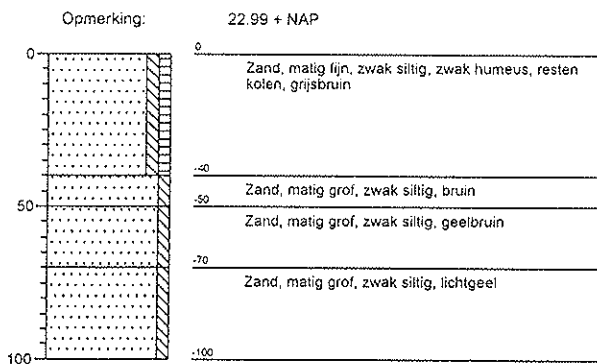
Boring: 1

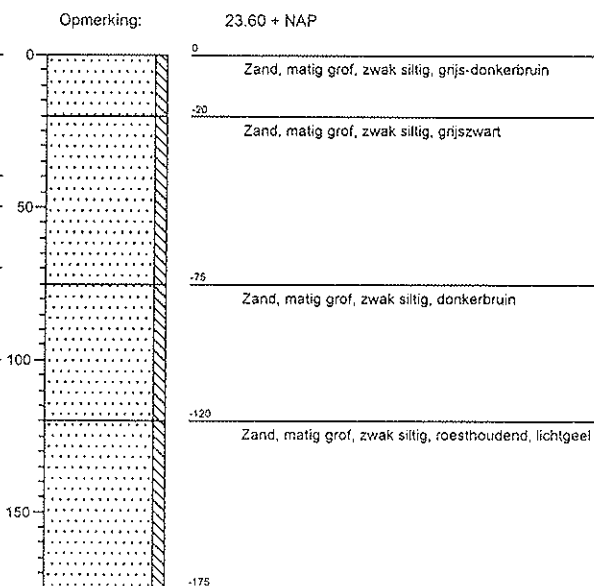
Boring: 2

Boring: 3

Boring: 4

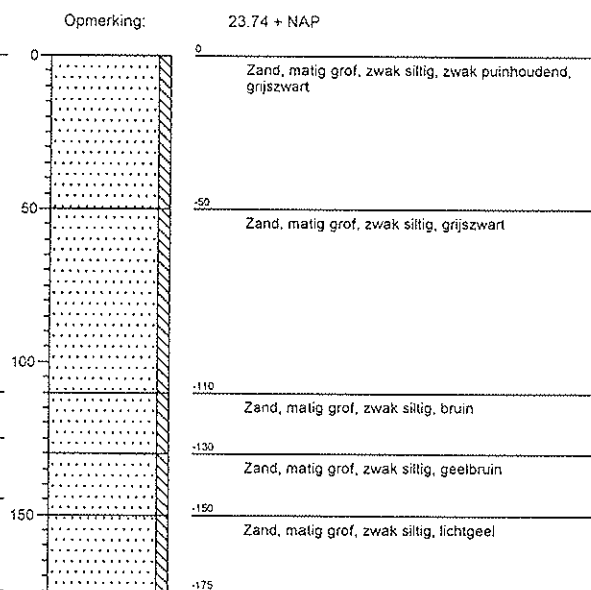
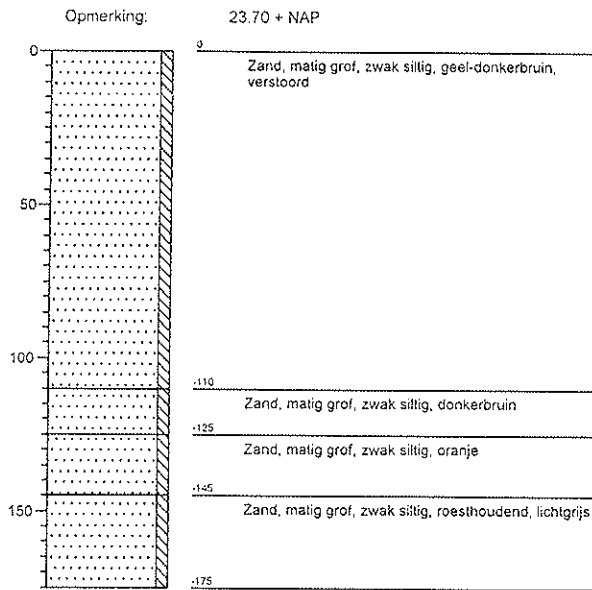

Projectnaam: Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen

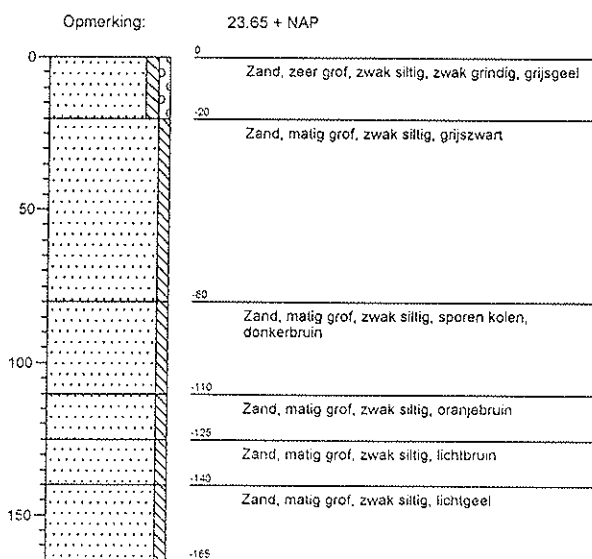
Projectcode: 174142

Boring: 5

Boring: 6

Boring: 7

Projectnaam: Grotestraat 75, 77, 79 te Eibergen

Projectcode: 174142

Bijlage 3: AMK, IKAW en Archismeldingen

Legenda

Waarnemingen

- Mesolithicum
- Neolithicum
- IJzertijd
- Middeleeuwen
- Nieuwe Tijd
- Onbekende Tijd

Archeologisch monument + waarnemingsnummer

- Terrein van archeologische betekenis
- Terrein van archeologische waarde
- Terrein van hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

Archeologische verwachting

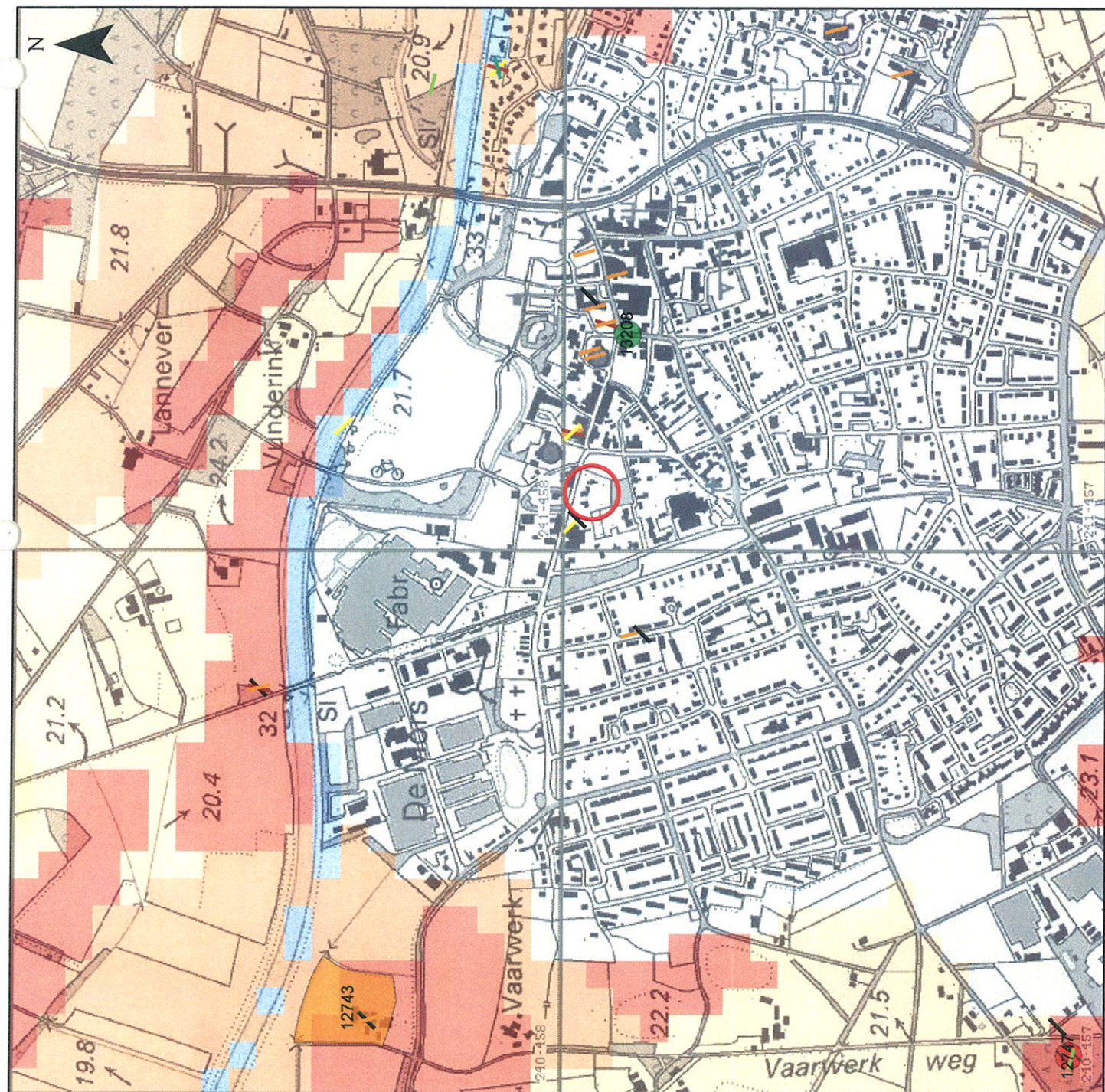
Trefkans

- hoog (water)
- middelhoog (water)
- laag (water)
- water
- hoog
- middelhoog
- laag
- zeer laag
- niet gekarteerd
- onbekend
- onderzoeklocatie

Synthegra Archeologie

Postbus 4
6997 ZG Hoog-Keppel
Tel.: +31(0)314 - 381144
Fax: +31(0)314 - 382096

**Bijlage 4: Overzicht van geologische perioden en lijst met
 gebruikte afkortingen**

geologische perioden					Ouderdom in jr. voor heden	
Holoceen				Subatlanticum	Actueel en zeer recent	100
						2900
				Subborea		5000
				Atlanticum		8000
				Borea		9000
				Preborea		10200
Pleistoceen	Laat	Weichselien	Laat	Jonge Dryas		11000
				Allerød		11800
				Oude Dryas		12000
				Bølling		13000
				Midden		29000
				Vroeg		73000
				Eemien		120000
				Saalien		300000
					700000	
			Vroeg			

Lijst met gebruikte afkortingen

AAI	Aanvullende Archeologische Inventarisatie
AAO	Aanvullend Archeologisch Onderzoek
AMK	Archeologische Monumenten Kaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
BP	Before Present
CAA	Centraal Archeologisch Archief
DO	Definitief Onderzoek
GHG	Gemiddeld Hoogste Grondwaterstand
GLG	Gemiddeld Laagste Grondwaterstand
IKAW	Indicatieve Kaart Archeologische Waarden
IVO	Inventariserend VeldOnderzoek
KER	Keramiek
MV	Maaiveld
MXx	Metaal
NAP	Nieuw Amsterdams Peil
RGD	Rijks Geologische Dienst
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
SAI	Standaard Archeologische Inventarisatie
STIBOKA	STichting BOdem KARtering
SXX	Steen
XXX	Onbekend

Chronostratigrafische indeling van het holoceen	C14 jaren voor heden (BP)	Archeologische tijdsindeling		C14 jaren voor en na Chr.	Mariene transgressie fasen	Mariene transgressiefasen onderscheiden in noord Nederland	Pollenzones van de RGD	
Subatlanticum	500	Nieuwe Tijd		1500 n Chr	Duinkerke III	D III b	V c	
		Late Middeleeuwen		1000 n Chr		D III a		
		Hoge Middeleeuwen						
	1000	Vroege Middel- eeuwen	Ottoonse tijd	500 n Chr	Duinkerke II		V b	
			Karolingische tijd					
			Merovingische tijd					
	1500	Laat Romeinse tijd		0			V a	
		Vroeg Romeinse tijd						
		Late IJzertijd						
	Subborea	2000	Midden IJzertijd		500 v Chr	Duinkerke I	D I b	IV b
Vroege IJzertijd			1000 v Chr	Duinkerke 0	D I a			
Late Bronstijd			1500 v Chr		D 0			
3000		Midden Bronstijd		2000 v Chr	Calais IV	C IV b	IV a	
		Vroege Bronstijd			C IV a			
		Laat Neolithicum		3000 v Chr	Calais III	C III		
Atlanticum		3500	Midden Neolithicum		4000 v Chr	Calais II	C II	III
			Vroeg Neolithicum		5000 v Chr	Calais I	C I	
			Mesolithicum en ouder		6000 v Chr			
Borea		4000			7000 v Chr			II
	Preborea		4500	8000 v Chr			I	

Nieuwe Tijd	XI
Late Middeleeuwen	X
Vroege Middeleeuwen	IX
Romeinse Tijd	VIII
IJzertijd	VII
Bronstijd	VI
Nieuwe Steentijd	V
Midden Steentijd	IV
Oude Steentijd	III
	II
	I

Paleolithicum: tot 8800 vC	PALEO	vroeg: 800 – 500 vC	IJZV
vroeg: tot 300.000 C14	PALEOV	midden: 500 – 250 vC	IJZM
midden: 300.000 – 35.000 C14	PALEOM	laat: 250 – 12 vC	IJZL
laat: 35.000 C14 – 8800 vC	PALEOL	Romeinse Tijd: 12 vC – 450 nC	ROM
laat A: 35.000 – 18.000 C14	PALEOLA	vroeg: 12 vC – 70 nC	ROMV
laat B: 18.000 C14 – 8800 vC	PALEOLB	vroeg A: 12 vC – 25 nC	ROMVA
Mesolithicum: 8800 – 4900 vC	MESO	vroeg B: 25 – 70 nC	ROMVB
vroeg: 8800 – 7100 vC	MESOV	midden: 70 – 270 nC	ROMM
midden: 7100 – 6450 vC	MESOM	midden A: 70 – 150 nC	ROMMA
laat: 6450 – 4900 vC	MESOL	midden B: 150 – 270 nC	ROMMB
Neolithicum: 5300 – 2000 vC	NEO	laat: 270 – 450 nC	ROML
vroeg: 5300 – 4200 vC	NEOV	laat A: 270 – 350 nC	ROMLA
vroeg A: 5300 – 4900 vC	NEOVA	laat B: 350 – 450 nC	ROMLB
vroeg B: 4900 – 4200 vC	NEOVb	Middeleeuwen: 450 – 1500 nC	XME
midden: 4200 – 2850 vC	NEOM	vroeg: 450 – 1050 nC	VME
midden A: 5300 – 3400 vC	NEOMA	vroeg A: 450 – 525 nC	VMEA
midden B: 3400 – 2850 vC	NEOMB	vroeg B: 525 – 725 nC	VMEB
laat: 2850 – 2000 vC	NEOL	vroeg C: 725 – 900 nC	VMEC
laat A: 2850 – 2450 vC	NEOLA	vroeg D: 900 – 1050 nC	VMED
laat B: 2450 – 2000 vC	NEOLB	laat: 1050 – 1500 nC	LME
Bronstijd: 2000 – 800 vC	BRONS	laat A: 1050 – 1250 nC	LMEA
vroeg: 2000 – 1800 vC	BRONSV	laat B: 1250 – 1500 nC	LMEB
midden: 1800 – 1100 vC	BRONSM	Nieuwe Tijd: 1500 – heden	
midden A: 1800 – 1500 vC	BRONSMA	A: 1500 – 1650 nC	NTA
midden B: 1500 – 1100 vC	BRONSMB	B: 1650 – 1850 nC	NTB
laat: 1100 – 800 vC	BRONSL	C: 1850 - heden	NTC
IJzertijd: 800 – 12 vC	IJZ	Onbekend	XXX
Metaalsoorten		Steensoorten	
Brons	MBR	Barnsteen	SBA
Goud	MAU	Bergkristal	SBE
IJzer	MFE	Diabaas / gabbro / doleriet / dioriet	SDI
Koper	MCU	Git	SGI
Lood	PB	Graniet / gneis	SGR
Messing	MME	Jadeiet / nefriet	SJA
Metaal	MXX	Kalk (steen)	SKA
Tin of lood legering	MSN	Leisteen	SLE
Zilver	MAG	Marmer	SMA
Organisch		Oker	SOK
Bot, dierlijk	ODB	Steen	SXX
Bot, menselijk	OMB	Tefriet / basaltlava	STE
Bot, onbekend	OXB	Tufsteen	STU
Gewei	ODG	Vuursteen	SVU
Hoorn	ODH	Zandsteen / kwartsiet	SZA
Hout / Houtskool	OPH		
Ivoor	ODI	Onbekend	XXX
Leer / huid / bont	ODL	Niet van toepassing	---
Organisch	OXX		
Organisch, dierlijk	ODX	Glas	GLS
Organisch, menselijk	OMX	Keramiek	KER
Organisch, plantaardig	OPX	Slak	SLAK
Schelp	ODS		
Textiel: katoen / linnen / wol / zijde	OTE		